

Pismo.

Spisal Milan Pugelj.

enjene moje čitalke in blagorodni čitalci naj mi oprostijo, da jim pripovedujem danes zgodbo, ki je v svojem jedru slična drugi, nedavno še z isto roko napisani. To pot imam posla s pismom svojega prijatelja, ki je bogataš in živi med svojci vendar nekako interniran v svojem grajskem bivališču na Savi. Pismo sem prejel včeraj in ga z majhnimi izpremembami, dotikajočimi se samih osebnosti, na tem mestu priobčujem. Izvolite, prosim, pozorno čitati!

* * *

. . . vrag ga dal! Vprašal sem ga, zdravnika namreč, kaj je z mojo ženo. Doma se seli z zofe na posteljo, s postelje na zofu, vse noči prevzdihuje, presedi na ležišču, vedno zvoni služkinji, ki na njeno povelje zdaj okno zastira, zdaj zopet razgalja, premika se dalje, kakor bi se morala vsak trenotek zgruditi, toži na vsak ogovor o grozovitih bolečinah v svojem životu, blede v lica in hujša kar vidoma. Ona je samodruga, to je resnica — in sicer četrty mesec. Ali iz tega ne izvira še nič. Spominjam se svoje sestre, spominjam se lastne matere in še cele kope sorodnic v enakem položaju, ali vsem skupaj ni bilo nič, dokler se niso iztekli običajni meseci in ni napočil njih čas. Vprašam torej zdravnika.

„Položaj je težek!“ — razlaga po preiskavi. „Gospa je silovito slabotna in jaz kratkomalo ne verjamem, da bi prenesla nalogo, ki je čaka!“ —

„Rešite jo torej te naloge!“ — svetujem in prosim.

„Nemogoče!“ — pravi on. „Postave so take, da je to izključeno!“ —

„Ali če ona umrje!“ — se zavzemam jaz.

„Na to se da misliti!“ — pravi on. „Ali ni gotovo! In če to ni gotovo, ne morem pomagati!“ — In se vnovič skliče na postave in njih strogosti.

Jaz, temperamenten človek, sem ves vznemirjen, butam se z dlanjo po čelu ob taki nelogiki, ob taki morali, ob takih postavah, letim do žene, ki ždi s trpečim obrazom v postelji, obiščem v

naglici tasta, ki vleče sivo brado in od same žalosti ne ve ničesar svetovati, se povrnem k zdravniku, zakolnem se, da ne bo dogodka, ki je čaka, nikoli preživela, a on se smehlja in pravi, da naj oprostim, ali da je v tem slučaju on tisti, ki se imenuje izkušenec.

Zopet na cesto, zopet domov in od tam v bolnišnico. V tamošnji pisarni me vidijo, kako sem zbegan, in mi zatrjujejo trije obenem, da mi bodo pomagali. Čisto gotovo je, da gospa ozdravi, ker je slučaj prav vsakdanji in neopasen. Vzamem izvoščka, spravim ženo s težavo v voz, jo peljem v bolnico in jo tam izročim v najboljšo oskrbo. Dopoldne se je to zgodilo okoli desete ure, po kosilu pridem tja in vprašam, če so jo že preiskali.

„Ne!“ — pravi s slabim glasom in pači obraz in se ne more premakniti. „Ob štirih me bodo!“ —

Drugi dan po kosilu mi pove, da je tudi prejšnje dopoldne niso preiskali, ampak šele drugega dne zjutraj.

„In kaj?“ —

„Prenesli me bodo!“ — pripoveduje s še slabotnejšim glasom. „Zdravnik je rekel, da ne spadam v ta oddelek, ampak v sosednjega, medicinskega, kjer zdravi drug primarij!“

In še ko pripoveduje, pride dvoje usmiljenk z nosili, jo naložita nanje in odneseta iz ginekološkega oddelka v medicinski oddelek.

„Kdaj jo bodo preiskali tukaj?“ — vprašam eno od nosilk.

„Jutri, gospod!“ — mi odgovori. „Ob osmih zjutraj!“ —

Meni je grozno. Moja žena je tako slabotna, tako neskončno drobna, tako bleda, pa se mi vseeno smehlja in išče moje roke. Pripoveduje mi: „To ni zaradi tega, zaradi prestolonaslednika, kakor si se šalil, ampak zdravnik je rekel, da so moje ledice bolne. In sploh moj koš, ves koš!“ — In se smehlja, ali to je nepopisno grenko, ni mogoče gledati, prenašati. Poslovim se, na stopnicah začutim solzo v svojem očesu, pogledam, če me kdo vidi, in jo naglo obrišem izpod naočnikov. Zdaj mi je žal, ker sem jo zapeljal v bolnico. Prej je bila vajena vedno mene poslušati, se zabavati z menoj, se smejati mojim dovtipom, a zdaj je sama, zapuščena, kakor izločena iz človeške družbe. In sredi vsega se domislím najinega svatbenega potovanja, morja, ki sva se po njem vozila v svetlem solncu, nje, ki je sedela pred mano in vsa upehana in vesela veslala, valove, ki so šumeli naokoli in pljuskali ob čolnova rebra, sinje daljine, bleščeče palače v pristanu, in solnca, ki je sijalo, tako sijalo, kakor še nikoli prej v življenju. Zelo žalosten sem.

Tretji dan komaj čakam, kdaj pride ura obiska. Ko udari poldne, že prestopim prag, hitim na vrt, zavijem na desno in v medicinski oddelek. Stopam naglo po stopnicah kvišku, pridem do njene izbe, odprem brez trkanja vrata in stečem k njej. V tem trenutku mi je vse jasno: slabša je.

„Kako?“ — vprašam.

Ona gladi mojo desnico in njena roka je mrzla. Kakor bi vlekel s snegom preko kože. Njen glas je tišji kakor včeraj.

„Prenesli me bodo nazaj!“ — pravi. „Iz tega oddelka nazaj v ginekološkega. Najprej treba odpraviti prestolonaslednika!“ — Pri teh besedah se ljubeznivo nasmehne in me gleda vdano in žalostno. „Potem me prenesejo nazaj in zdravijo tukaj dalje!“ —

Nekaj zakipi v meni, prime me volja, da bi vstal, letel do prvega človeka, ki ima z mojo bolno ženo sploh kak posel, in ga oklofotal. Ali vse skupaj nič ne pomaga. Človek stoji dandanes pred postavami, zakoni in zdravniki kakor pred usodo.

Žena me povprašuje o domu in se želi vidno meniti o drugih stvareh. „No, Ivanka“ — ta je naša služkinja — „ali ti lepo postreže!“ —

„O — vse v redu!“ — se ji zahvalim.

„Ti!“ — se domisli vnovič. „Ali si pogledal? Naša kanarčkovka vali. Ali je že izlegla?“ —

„Tega ne vem!“ — odgovorim prijazno.

„No — ta je lepa! To bi vendar moral pogledati!“ — se zavzema ona. „Če so se izvalili mladički, kaj bodo pa jedli? Takoj, ko prideš domov, poglej, in če so mladički že v gnezdu, reci Ivanki, naj skuha jajce v trdo, naj ga polovico seseklja, dene v kozarček in postavi v kletko! Ali boš?“ —

„Da, da! Čisto gotovo!“ — odgovarjam kratko, ker me vse, kar slišim iz njenih ust, kar vidim krog sebe, in še ono, kar vidim skozi okno — tiste blede ljudi, ki se vlačijo po vrtu v pisanih haljah kakor megle — tako čudno globoko dirne. V vratu me davi, nočejo besede iz mene.

„Ti!“ — govori ona dalje. „Ali piješ še vedno črno vino in zvečer, predno ležeš, konjak? Ne smeš, prosim te!“ —

„Ne bom več!“ — ji svečano obljubim, in ko me hoče ona vnovič o nečem vprašati, prideta dve usmiljenki z nosili, naložita jo nanje in odneseta. —

Grem, blodim okoli, posedam, mislim to, mislim ono, ali ure se vlečejo kakor večnost. Vso noč ne morem spati in se plašim v

sanjah, dvigam se nenadoma v postelji, gledam krog sebe, legam nazaj in zopet otrpnem v nekakšnem potnem polsnu, ki me utruja in ubija.

Drugi dan točno ob dvanajsti uri iščem po ginekološkem oddelku. Vse sobe pregledam, vprašam tu, vprašam tam, nikjer je ni. Končno srečam visoko in koščeno usmiljenko, ki mi pove naslednjo vest: „Gospo so odnesli v kirurški oddelek!“ —

Ves sem zmeden, ne vem, kaj se mi je ta trenotek pripetilo. Tako bolečino čutim v glavi, kakor bi sedel ves strop name.

Kirurški oddelek je čisto na drugem koncu bolničnih poslopij. Naglo najdem sobo, stopim vanjo, sedem na stol tik postelje in vidim, da ima moja žena zaprte oči. Ali odpre jih takoj in se mi nasmehne. A njen pogled, njen pogled, prijatelj, je tako pretresljiv, presenetljiv, tako žalosten, da ti ga ne morem niti prilično dopovedati.

„Prosim te“ — prične, in zdaj ne govori več, ampak šepetaje — „vidiš, včeraj — so rekli — da se je pripetila nesreča pri operaciji, da imam rano — zavoljo tega“. — In njene besede nekako kopne, ginejo v dihu sape, ki prihaja skoro hladna iz njenih bledih ust.

„Prosim te“ — začne vnovič šepetati — „govori danes ti, jaz sem trudna! Pripoveduj kaj!“ — In me gleda z mirnim pogledom in ta je nekaj groznega, strašnega.

Molče ji stisnem roko, drevim iz sobe, grem naravnost do prvega zdravnika, zdrčim v njegovo sobo, padem tam nevede in nehote na kolena, sklenem roke in prosim in jadikujem.

„Za božjo voljo, kaj počenjate, kaj delate, ali ste vi ljudje božji, ali vi kaj mislite?“

Bradati mož me začudeno gleda, jaz govorim dalje, moj glas se ojačuje, jaz kričim.

„Kaj mi hočete, kaj mi nameravate storiti, ali me mislite oropati, ali ste vi tolovaji, ali ste nepoštenjaki, brezverci, zlobneži?“

Bradati mož se sklanja prijazno k meni, izteza roko do moje glave, jaz se ga surovo branim.

„Jaz jo imam rad, ali me razumete, rad jo imam!“

Cela tropa moških in žensk pridrevi v sobo, usmiljenke me prično rahlo oprijemati, dvigajo me od tal, spremljajo iz sobe, vodijo spodaj po vrtu, spravijo me v kočijo in odpeljejo v moje stanovanje. Drugi dan pridem pred njeno prejšnjo sobo in vprašam strežnico: „Kako je prebila noč?“ — Ženska odgovori: „Gospa ni več tukaj!“ — „Kje je?“ — hočem izvedeti in nekakšen tak proces se vrši v moji notranjosti kakor v sifonski steklenici, kadar je kdo pritisnil na svinčeno pipo. Vse šumi, vre, se peni in sika. „Kje je?“ —

„Gospa je jako slaba!“ —

„Kje je?“ — zakričim in čutim, kako so se mi povečale oči in stisnile čeljusti.

„V ginekološkem oddelku zopet — številka tri!“ — izpove preplašena ženščina. Jaz hitim tja, ali ne puste me v njeno sobo. Z rokami napravim pot, odprem vrata, stopim v izbo in k postelji. Moja žena leži vznak, gleda v okno pred sabo, dvigne od časa do časa blede in suhe roke in jih počasi in nekako okorno zavija po zraku. Zdaj, ko je zagledala mene, jih drži nad obrazom in hoče z njimi vidno ilustrirati svoje besede. Te so izgovorjene v nekakšnem tenkem diskantu, ki skoro boli v ušesu.

„Glej!“ pravi. „Moje misli — te so zdaj kakor mladi konji! Vse v galopu, druga preko druge!“ — In kaže s trdimi in počasnimi kretnjami svojih bledih rok, kako se drevijo in lomijo druga preko druge. „To je spomin!“ — razlaga. — „Ono tam je sklep, smrt, pokončanje . . . jaz in ti sva dva cveta na breskovi veji; veter je blizu, jako blizu . . .“ Skloni se v postelji, skoro sede, opre ob komolce in naenkrat rahlo, popolnoma rahlo zapoje:

„Kaj se ti pobič
v nevarnost podajaš,
čez Savco v vas hodiš,
ko plavat' ne znaš . . .“

Glava omahne nazaj, lasje se ulijejo po blazini, komolci izpodrsnejo, oči obstrmijo, izza sinjih usten se enolično svetli vrsta belih in drobnih zob in vse telo se več ne gane. Moja žena je mrtva.

* * *

Zvečer sedim ob oknu in strmim v nebo. Gledam in vidim, da gre vse, da se vije vse, kar se širi nad mano, dalje in dalje v polukrogu tja nekam za gore. Kakor papir pod klaviaturo avtomatnega klavirja. Tam zadaj za hribi, za upogibom izginja vse staro in prihaja vedno enako novo. Zvezde gredo, voz, medved, rimska cesta, luna in oblak, ki je grbast in podoben kameli brez nog. Pogledam navzdol in tudi drevje roma naprej. Kar nekam dalje se košatijo zeleni vrhovi, rožne gredice in svetle steze. Tudi naš pes, ki je priklenjen spodaj na vrtu pred svojo leseno kolibo, tudi naš Poluks beži naprej. Ali kaj mu je, ali kam hoče naš Poluks?

Sklonim se skozi okno in ga zakličem: „Poluks!“ —

Pes se ustavi, gleda vame, zacvili in zamahne z repom. Tudi vse drugo obtiči na mestu — saj to je vse zmota, moja glava je težka in trudna in bolna!

Pri svojih starših stanujem na domačem gradu in takoj stopim v sosednjo sobo, kjer sedi še moj sivobrati oče, kadi iz dolge pipe in čita časopise.

„Dovoli!“ — ga prosim in sedem na nasprotni vogel mize. „Dovoli eno samo vprašanje!“ —

„Govori, moj dragi!“ — se odzove on, sname naočnike in odloži časopis.

„Ali slišiš po noči na vrtu našega grada pesem?“ ga vprašam.

„Kakšno pesem po noči to misliš?“ — se on prijazno in po svoji zadnječasni navadi čudi.

„O Savi, ki teče mimo“ — pravim — „in o fantu“. In polglasno zapojem — prav rahlo, kakor se sliši po noči:

„Savice sila
bo tebe vtopila,
deklici v hramu
bo poč'lo srcé!“ —

„To so iluzije!“ — pravi on, odpira po svoji šegi prav počasi svoje sive in dobrohotne oči, kakor bi hotel vsak hip prijetno zadremati, se igra z zlatim nosnikom in prične govoriti o čisto drugi stvari. „Ali se že zavedaš, kakšno je bilo tvoje ravnanje proti tujemu zdravniku?“ — me vpraša. „Ali si že razsodil, če je bilo pravo ali ne pravo?“ —

Tu gre za prej neznanega zdravnika, ki so mi ga predstavili po smrti moje soproge v kavarni. Domislim se, da sem ga udaril, in sram me je, nekako otročje sram pred očetom. Zdi se mi, da mi tišči kri v lica in v glavo, vstanem brez besede in odidem na hodnik in na vrt. V nebo se zagledam, ki je zdaj mirno, ali vse izpremenjeno. Zvezde, luna, oblaki — vse ima drugo barvo. Slično je rahli mladosti mladih dekliških lic, tu je jasnejša, tam medlejša, tu svetla in sinja kakor mlade oči, tam zlata kakor val plavih las. Gledam kvišku in vse se prične premikati, vse mešati in združevati. Zvezda k zvezdi, oblak k oblaku, luna vzplava na vrh cele gruče in se naglo izpreminja. Prej enolična in blede, postaja zdaj rahlordeča, oči, mehke sinje oči, pogledajo izpod njenega čela, raven ženski nos stopi iz ploskve, ustne se rdečijo, brada se zaokroži, zadaj valovijo dolgi zlati lasje kakor v vetru, lica se smehljajo. In spodaj, pod glavo se je enako vse predrugačilo. Mlado, rožnato žensko telo leži na nočni nebeški modrini, od vzhoda do zahoda leži nad vso to zemljo, kjer bivamo in trpimo. To je moja žena, naša lepota in sreča, ki jo nam jemljejo surovi slučaji in hudodelci.

Nekaj beloglavega prihaja od desne, usmiljenka je, ki so jo poklicali, da me čuva in neguje. Tam za vrtom šumi, šumi Sava.

* * *

Jaz se včasih smejem ves dan nad neumnostjo življenja. Žive ljudje, ki se trudijo vse življenje za svoje otroke. Čemu se trudijo? Zakaj ne bi izvolili ti otroci delati zase, ko so ustvarjeni tudi po božji podobi, imajo dvoje rok in glavo in možgane v njej? Drugi hranijo vse za starost, za zadnje dni in za smrtne težave. A potrebe smrti so ponižne in skromne. Vseeno je mrliču, če leži na blazini ali na deski, če ima za vzglavje pernico ali kamen, in domovi v prsti ne poznajo draginje. Še tri metre globoko pod zemljo sega za mrličem žvenket cekinov, a od tam dalje je vse tiho in mirno.

Mislim tako in se smejem. Ali ta smeh ni tak kakor včasih, ko smo se smejali šalam. Ta smeh je trd, grenek, robat in sam sem ob njem ves obupan in žalosten. Napočijo dnevi, ko jokam. Sedim v svoji sobi in jokam. Vse krog mene spomini, lepi časi, solnce in pomlad, vse okoli mene nič resničnega, nič živega, sama laž, varanje, spomini.

Pride beloglava ženska in mi govori o paradižu, o angelih in o nebeški krasoti. Ali to bo vse šele takrat, kadar bo telo mrtvo, kadar bo ležalo med svečami ali prhnelo v jami. Tista razkošnost, ki je za nami, se ne vrne nikoli več, tvoja tolažba, o vera, je uboga in klavrna! Kdor je živ in zdrav, ne mara sladkosti onkraj groba, boljši neozdravljiv bolnik v svoji koži in v svojem telesu nego plaha senca v neznani večnosti.

„Daj mi roko, beloglavka!“ — sem ji rekel včeraj. „Povej po pravici! Tu, glej, imam dolgo iglo in s to posežem komaj občutno preko grudi do tvojega srca. Takoj boš v paradižu — ali si zadovoljna?“ —

„Življenje je dar božji!“ — je rekla in se mi umeknila.

„To je tisto!“ — sem ji pritrdil in nenadno veselje me je obšlo, da sem se moral glasno smejati.

Ali, prijatelj, kar se tiče zdravnikov, tu sem vedno ene misli. Nočem zapisati ničesar, ali da bi srečal enega od njih, bi ga udaril.

